

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.26>

Лемеха Р.І.

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

*Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ НАЙМАНЦЯ У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення на територію України, яке мало місце у 2022 році, породило немислимі виклики перед нашою державою та всією світовою спільнотою. Грубі порушення норм гуманітарного права військовими РФ (масові вбивства, катування українських військовополонених та цивільного населення, бомбардування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури) були здійсненні також із залученням найманців з різних держав світу, які, з метою одержання будь-якої особистої вигоди, вчиняють безчинства на території України.

Щоправда, доводиться констатувати, що наша держава зіткнулася з проблемою протидії найманству ще з 2014 року, коли було анексовано Крим та проголошено так звані Донецьку та Луганську народні республіки. Результати опитування військовослужбовців, які пережили ситуацію військового полону на Сході України, засвідчили, що під час їх допиту бойовики залучали найманців, з причини зняття відповідальності з себе та свого підрозділу за скоєння військових злочинів. Допит професійними найманцями характеризувався тортурами та вбивствами військовополонених з метою демонстрації сили. Характерною особливістю такого допиту була нажива, а для прискорення викупу або обміну полоненого до нього найманцями застосовувалися знущання та шантаж [1, с. 316-317].

Загальновідомо, що найманці готові боротися на будь-якій стороні і за будь-яку справу

і можуть найматися урядами, опозиційними групами, національними рухами опору чи злочинними організаціями. Вони виявляються в усе більшій мірі зв'язаними з групами, що займаються торгівлею наркотиками, зброєю, корисними копалинами і людьми. Найманці пропонують свої послуги головним чином як фахівці з ведення бойових операцій, які мають більшу ефективність з військової точки зору в порівнянні з регулярними військами і, крім того, не зв'язаних чи не обмежених нормами міжнародного права. Держави та інші особи наймають найманців для того, щоб не наражати на небезпеку життя свого власного персоналу, використовувати їхній військовий професіоналізм, ефективність, досвід і відсутність стримуючих факторів, а також для того, щоб сховати свою власну участь у конфліктах [2, с. 7]. Випадків участі найманців у збройних конфліктах і терористичних актах у сучасному світі безліч. Більше того, саме найманці стають сьогодні невід'ємним елементом і головною силою агресії, ще одного кримінального правопорушення, який карається у міжнародному праві та визнається злочином проти миру та безпеки людства [3, с. 227]. В той же час, факт участі особи як найманця у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях, у практичній діяльності нерідко складно довести, оскільки їх «діяльність» за зовнішніми ознаками співпадає з ознаками інших складів кримінальних правопорушень, зокрема, тих, що передбачені ст.258, ст.260, ст.113 КК України.

Аналіз останніх досліджень. Питанню кримінальної відповідальності за найманство присвячено не так багато наукових праць, оскільки до недавнього часу воно не вважалась актуальним. Втім у зв'язку з веденням агресивної війни РФ проти України інтерес науковців до вказаної проблематики істотно зріс. Це питання розглядалося такими вченими як Н.В. Акулова, В.П. Базов, А.О. Купріянов, С.С. Мартянов, О.В. Наден, В.О. Поповичук, Л.І. Скрекля, К.В. Юртаєва та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз питань кримінальної відповідальності за участь найманця у збройному конфлікті.

Виклад основного матеріалу. Найманство є одним з найбільш небезпечних соціально-правових явищ, тісно пов'язаних зі злочинами терористичного й екстремістського характеру, які становлять реальну загрозу безпеці держав. У сучасних умовах організація протидії найманству перестала бути внутрішньою справою окремих держав і вимагає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства. Розуміння необхідності координації зусиль світового співтовариства у сфері боротьби з найманством знайшло відображення в ряді міжнародно-правових документів [4, с. 5]. До таких слід відносити Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 14 грудня 1989 р., Декларацію про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 р., Резолюцію Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки Організації Об'єднаних від 24 листопада 1977 р., Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р., Конвенцію про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. тощо.

У Резолюціях Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй вказується, що засилання державою або від імені

держави озброєних банд чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави слід розглядати як прояв агресії (ст.3 Резолюція №3314 від 14 грудня 1974 р.). Практика використання найманців проти рухів за національне визволення і незалежність є кримінально-караним діянням, а самі найманці оголошуються злочинцями та перебувають поза законом (Резолюція №2465 від 20 грудня 1968 р.).

Відповідальність найманця за участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях передбачена у ч.4 ст.447 КК України. У кримінально-правовій літературі вказується, що участь найманця у збройному конфлікті або воєнних діях може виражатися у безпосередньому виконанні бойових завдань; в особистій участі в проведенні, підготовці, плануванні воєнних операцій; у виконанні ним покладених обов'язків у військових конфліктах тощо [4, с. 164]. При цьому участь найманця у збройному конфлікті може бути як триваючим злочином (особа може брати участь у збройному конфлікті тривалий час), так і однократним (наприклад, особа може бути завербована для проведення однієї розвідувальної або диверсійно-терористичної операції). Тривалість кримінально протиправних дій не впливає на кваліфікацію за ч. 4 ст. 447 КК України [5, с. 193].

За даними військової контррозвідки Служби Безпеки України з початку 2023 року засуджено 10 найманців, які брали участь у війні РФ проти України. Суд призначив їм покарання від 8 до 15 років ув'язнення. Серед засуджених – співробітник білоруського КДБ, який воював проти Сил оборони України на Харківському і Краматорському напрямках. Він намагався видати себе за «рядового» солдата і тим самим хотів приховати свою приналежність до спецслужби Білорусі [6]. Ця інформація безпосередньо вказана у вироку Шевченківського районного суду міста Києва від 18 січня 2023 р. Так, П., будучи громадянином республіки Білорусь, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно-не-

безпечний характер свого діяння, вчинив дії спрямовані на участь найманця у воєнних діях. З метою реалізації злочинного умислу, достеменно знаючи що Україна є незалежною, самостійною, суверенною державою, а територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою, 19 липня 2022 року автобусом прибув з республіки Білорусь до м. Тамбов РФ, де його зустріли та відвезли на полігон. Цього ж дня, П. добровільно підписав контракт на проходження військової служби із ПВК «Редут» на посаді кулеметника-ретранслятора. Відповідно до умов контракту ПВК «Редут» зобов'язувалось виплачувати: грошове забезпечення у розмірі 3600 доларів США за місяць, страхування життя на суму 60 000 доларів США. Зазначені грошові кошти у разі настання страхового випадку може отримати будь-яка особа, яку вкаже підписант у контракті, 7000 доларів США за отримання інвалідності, і від 50 000 рублів до 7 000 000 рублів в разі отримання поранення (сума вираховувалась в залежності від тяжкості поранення). В свою чергу, П. зобов'язався брати участь як найманець на посаді кулеметника-ретранслятора в складі ПВК «Редут» на стороні РФ у воєнних діях на території України.

21 липня 2022 року П. у складі підрозділу «Ветерани» ПВК «Редут» прибув до м. Ізюм Харківської області, де отримав зброю, та як найманець брав участь у воєнних діях на території України. Реалізуючи свій злочинний умисел, у період з 21 липня по 25 серпня 2022 року, утримував бойові позиції сил РФ в окупованому останніми м. Ізюм Харківської області. До його безпосередніх обов'язків входили оборона пункту зв'язку та допомога зв'язківцям. Продовжуючи свої злочинні дії, П., з 22 липня 2022 року також приймав участь як найманець у воєнних діях біля населеного пункту Краснопілля Донецької області, після чого отримав поранення та до 24 серпня 2022 року перебував у розташуванні за постійним місцем дислокації ПВК «Редут» у м. Ізюм Харківської області.

Незважаючи на отримані поранення, продовжуючи свої злочинні дії, 15 серпня 2022 року П. був передислокований до с. Сватове Луганської області, а в подальшому - до с. Коровій Яр Лиманського району Донецької області, де продовжував утримання позицій окупаційних військ РФ. Злочинну діяльність П. припинено 19 вересня 2022 року військовослужбовцями Збройних Сил України. Таким чином, П. приймав участь найманцем у збройному конфлікті, воєнних діях, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст.447 КК України [7].

Аналіз даних отриманих з Єдиного державного реєстру судових рішень України засвідчує лише про поодинокі випадки притягнення до кримінальної відповідальності за участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях. Такий стан речей зумовлений складністю встановлення суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч.4 ст.447 КК України.

У червні 2014 року у громадянина Бразилії виник злочинний умисел, направлений на вступ до незаконного збройного формування терористичної організації самопроголошеної «ЛНР», з метою виконання обов'язків відповідно до плану спільних злочинних дій покладених на учасників силового блоку зазначеної терористичної організації. В подальшому у вересні вступив до лав батальйону козаків, пізніше до «1-го Семенівського мотострілкового батальйону 1-ї Окремої Слов'янської Мотострілкової Бригади, Батальйон «Вікінг» («1-й СМБ 1-ї ОСМБ Батальйон «Вікінг»)), що дислокувались на території Донецької області, після чого уклав контракт на проходження служби в лавах регулярної армії «ДНР».

Продовжуючи свою протиправну діяльність, у період з вересня 2014 року по жовтень 2015 року, винний, здійснюючи свої умисні протиправні дії у складі не передбачених законом України збройних формуваннях по забезпеченню діяльності вказаних незаконних збройних формувань, з метою порушення

громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, протидії діяльності осіб, задіяних у ході проведення антитерористичної операції та забезпечення власної злочинної діяльності, систематично виконував накази своїх безпосередніх командирів по здійсненню визначених йому обов'язків як учасника силового блоку терористичних організацій самопроголошених «ДНР» та «ЛНР», серед яких прийняття участі у бойових діях на боці вказаних терористичних організацій у районі населених пунктів Вергулівка, Первомайське, Горлівка, Старобешеве, Дебальцеве, боях під Донецьким аеропортом з метою захоплення населених пунктів, будівель, військових частин та інших об'єктів на території Донецької та Луганської областей.

В судовому засіданні обвинувачений свою вину у вчиненні інкримінованих йому злочинів визнав повністю та щиро розкався, викладені в обвинувальному акті фактичні обставини не оспорював та підтвердив. Зокрема вказав, що в 2014 році від свого знайомого отримав відеоповідомлення про те, що народу України потрібна допомога, та будучи введеним на той час в оману засобами масової інформації, у 14.09.2014 прибув до м. Алчевськ, Луганської області, де вступив до злочинного батальйону.

Анотація

Повномасштабне вторгнення на територію України, яке мало місце у 2022 році, породило немислимі виклики перед нашою державою та всією світовою спільнотою. Грубі порушення норм гуманітарного права військовими РФ (масові вбивства, катування українських військовополонених та цивільного населення, бомбардування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури) були здійсненні також із залученням найманців з різних держав світу, які, з метою одержання будь-якої особистої вигоди, вчиняють безчинства на території України. Україна має справу з правовими викликами щодо кваліфікації та притягнення до кримінальної відповідальності за найманство. На національному рівні постає питання кримінально-правової охорони миру та безпеки людства, протидії численним безчинствам найманців, які нехтують правами та свободами людини.

Щоправда, доводиться констатувати, що наша держава зіткнулася з проблемою протидії найманству ще з 2014 року, коли було анексовано Крим та проголошено так звані Донецьку та Луганську народні республіки. Загальновідомо, що найманці готові боротися на будь-якій стороні і за будь-яку справу і можуть найматися урядами, опозиційними групами, національними рухами опору чи злочинними організаціями.

Вказав, що усвідомив наслідки своїх дій, щиро кається та просить вибачення за скоєне. Вироком суду громадянина Бразилії було визнано винуватим у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 260 КК України та за сукупністю злочинів призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 13 років із конфіскацією майна [8].

З аналізу ст.447 КК України випливає, що однією з ознак яка характеризує особу найманця є те, що він бере участь у воєнних або насильницьких діях з метою одержання будь-якої особистої вигоди. Як бачимо, у вирокі суду не вказано, що громадянин Бразилії брав участь у воєнних діях з корисливих спонукань. А тому підстав для застосування норми про найманство немає. Втім, якщо б був доведений відповідний факт, то його дії повинні отримати кримінально-правову оцінку за ч.4 ст.447 КК України.

Висновки. Отож, Україна має справу з правовими викликами щодо кваліфікації та притягнення до кримінальної відповідальності за найманство. На національному рівні постає питання кримінально-правової охорони миру та безпеки людства, протидії численним безчинствам найманців, які нехтують правами та свободами людини.

Аналіз даних отриманих з Єдиного державного реєстру судових рішень України засвідчує лише про поодинокі випадки притягнення до кримінальної відповідальності за участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях. Такий стан речей зумовлений складністю встановлення суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч.4 ст.447 КК України. Окрім того, факт участі особи як найманця у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях, у практичній діяльності нерідко складно довести, оскільки їх «діяльність» за зовнішніми ознаками співпадає з ознаками інших складів кримінальних правопорушень, зокрема, тих, що передбачені ст.258, ст.260, ст.113 КК України.

Ключові слова: найманство, найманець, кримінальна відповідальність, суб'єкт злочину, міжнародний досвід.

Lemekha R.I. Criminal liability for mercenary participation in an armed conflict

In the present paper the author thoroughly considers and analyses the present international legal standards of criminal liability for infringement of a state's territorial integrity. In accordance with universal sources of international public law the author determines a wide political and legal problematic sense of the issue under consideration. Legal nature of mercenarism encompasses relationship in political, international and legal, criminal and legal spheres. At the present moment International Convention against the recruitment, use, financing and training of mercenaries adopted in 1989 is the basic international document, which criminalizes mercenarism. Although its ratification list is not very big, any countries provide severe punishments for mercenarism and related practices.

An objective of the article is to determine the notion of mercenarism within criminal law of Ukraine. Legal nature of mercenarism encompasses relationship in political, international and legal, criminal and legal spheres. That is why specialists in different spheres conduct research of this phenomenon, and their studies often bear interdisciplinary character. Contemporary comprehension of mercenarism within international law is changing, so there is evaluation of mercenarism in domestic law.

Criminal liability for mercenarism is provided in the Art. 447 of the Criminal Code of Ukraine. Critical analysis of this norm reveals, that it criminalizes two basic forms of mercenary activity provided in the related Convention: military mercenarism connected with the use of mercenaries in armed conflicts on the territory of a foreign state, and mercenarism in its broad concept encompassing the usage of mercenaries for overthrowing a government or otherwise undermining the constitutional order of a foreign state or for undermining the territorial integrity of such a state. The author of the article also proves that mercenarism as it is envisaged in the Art. 447 of the Criminal Code of Ukraine encompasses participation in warfare or other hostilities of a foreigner or a person who is not a resident of the state on Ukrainian territory as well as Ukrainian citizen on the territory of a foreign state.

Key words: mercenarism, mercenary, criminal responsibility, subject of the crime, international experience.

Список використаної літератури:

1. Широбоков Ю.М. Стадії військового полону та особливості їх впливу на психіку військовослужбовців. Проблеми екстремальної та кризової психології. Вип. 20. 2016 р. С.313-322.
2. Вплив діяльності найманців на здійснення права народів на самовизначення. «Харківська правозахисна група». Харків, 2020. 44 с.
3. Мохончук С. Юридичний склад найманства та його особливості в системі злочинів проти миру та безпеки людства. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 227–236
4. Наден О.В. Найманство як соціальне та кримінально-правове явище: сутність, новітні тенденції розвитку та проблеми протидії. Монографія - К.: Атіка, 2005. 264 с.

5. Купріянов А.О. Особливості складу злочину, передбаченого ст.447 КК України. *Національний університет «Одеська юридична академія»*. Випуск 32. 2007 р. С.189-196
6. СБУ: з початку року засуджено 10 найманців, які брали участь у війні РФ проти України. Суспільне новини. 22 березня 2023, <https://suspihne.media/421914-sbu-z-pocatku-roku-zasudzeno-10-najmanciv-aki-brali-ucast-u-vijni-rf-proti-ukraini/>
7. Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 18 січня 2023 р. Справа № 761/26317/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/>
8. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 25 січня 2017 р. Справа № 757/2179/17-к. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/6430012>